

TIL VA TAFAKKUR: MILLAT KELAJAGI UCHUN MAS'ULIYAT

SH.Siddiqxo'jayeva

Uchtepa tumani hokimining Ma'naviyat va davlat tili masalalari bo'yicha maslahatchisi

Annotatsiya: Jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotining barcha bosqichlarida til va tafakkur masalasi muhim ilmiy muammolardan biri sifatida o'rganib kelingan. Insonning borliqni anglashi, voqelikni idrok etishi va o'z bilimlarini boshqalarga yetkazishi til orqali amalga oshadi. Shu jihatdan til faqat muloqot vositasi emas, balki inson tafakkurining shakllanishi va rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi.

Millatning tarixi, madaniyati va ma'naviy merosi uning tilida aks etadi. Shuning uchun milliy tilni saqlash va rivojlantirish masalasi millat kelajagini ta'minlash bilan uzviy bog'liqdir. Bugungi globallashtirish jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va xalqaro integratsiya sharoitida milliy tillarning mavqeiga yangi talablar qo'yilmoqda. Bu esa til va tafakkur munosabatlarini qayta tahlil qilishni taqozo etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida tahlil, sintez, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va ilmiy manbalarni o'rganish metodlaridan foydalanildi. Til va tafakkurning o'zaro munosabatiga oid lingvistik, falsafiy va psixolingvistik qarashlar o'rganildi hamda milliy tilning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilindi.

Til va tafakkurning nazariy asoslari

Til va tafakkur o'rtasidagi munosabat insoniyat tarixidagi eng muhim ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Psixologiya va tilshunoslik sohasida olib borilgan tadqiqotlar inson fikrlash jarayoni bilan til o'rtasida mustahkam bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

L.S. Vigotskiyning ta'kidlashicha, tafakkur va nutq inson ongi taraqqiyoti jarayonida o'zaro ta'sir qilib, yagona kognitiv tizimni tashkil etadi. Inson fikri avval ichki nutq

shaklida paydo bo'lib, keyin tashqi nutq orqali ifodalanadi. Demak, til fikrning moddiylashgan ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi.

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, inson dunyo haqidagi bilimlarini til vositasida tizimlashtiradi. Tildagi har bir tushuncha muayyan madaniy va ijtimoiy tajribani o'zida mujassam etadi. Shu sababli har bir xalqning tili uning milliy dunyoqarashi va tafakkur xususiyatlarini aks ettiradi.

V. fon Gumboldt tilni xalq ruhining ifodasi sifatida baholab, har bir millat o'z tili orqali dunyoni anglashini ta'kidlagan. Bu qarash bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Milliy til va milliy tafakkurning shakllanishi

Milliy til millatning ma'naviy poydevori hisoblanadi. U xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va ma'naviy qadriyatlarini saqlovchi muhim vositadir. Til orqali avlodlar o'rtasidagi ma'naviy vorisiylik ta'minlanadi.

Milliy tafakkur insonning o'z millati tarixi, madaniyati va qadriyatlariga asoslangan fikrlash tizimidir. Uning shakllanishida oila, ta'lim muassasalari, ijtimoiy muhit va ommaviy axborot vositalari muhim o'rin tutadi. Ushbu omillarning barchasi til orqali ta'sir ko'rsatadi.

Ona tilida ta'lim olish insonning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki inson murakkab nazariy tushunchalarni o'z ona tilida tezroq va chuqurroq anglaydi. Bu holat ilmiy tafakkur va ijodiy fikrlashning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratadi.

Milliy tilning boyligi millatning intellektual salohiyati bilan ham bog'liqdir. Ilmiy, texnik va madaniy sohalarda yangi tushunchalarni milliy tilda ifodalash imkoniyati qanchalik keng bo'lsa, jamiyatning taraqqiyot salohiyati ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Globalashuv sharoitida til va tafakkur muammolari

Bugungi kunda globalashuv dunyo xalqlari o'rtasidagi iqtisodiy, madaniy va axborot aloqalarini kuchaytirmoqda. Bu jarayon milliy tillar uchun yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan xavflarni ham yuzaga keltirmoqda.

Ayrim xalqaro tillarning global axborot makonida ustun mavqega ega bo'lishi ba'zi milliy tillarning ijtimoiy funksiyalarini cheklash xavfini keltirib chiqarishi mumkin. Bu esa milliy tafakkur va madaniy o'zlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoldan xoli emas.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar milliy tillarni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron lug'atlar, milliy til korpuslari, avtomatik tarjima tizimlari va sun'iy intellekt texnologiyalari milliy tillarning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

O'zbek tilining raqamli muhitdagi imkoniyatlarini oshirish, zamonaviy ilmiy va texnik terminologiyani takomillashtirish, milliy kontent hajmini ko'paytirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Millat kelajagi uchun mas'uliyat

Til va tafakkurni rivojlantirish davlat, jamiyat va har bir shaxsning umumiy mas'uliyatidir. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan til siyosati milliy tilning huquqiy maqomini mustahkamlashga xizmat qiladi. Biroq tilning haqiqiy taraqqiyoti uning kundalik hayotdagi qo'llanish darajasi bilan belgilanadi.

Ta'lim muassasalarida til madaniyatini yuksaltirish, kitobxonlikni keng targ'ib qilish, mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish milliy tafakkur taraqqiyotining muhim shartlaridir.

Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar ham til madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli axborot makonida adabiy til me'yorlariga rioya qilish, milliy qadriyatlarni targ'ib etish va yoshlarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Har bir fuqaroning ona tiliga munosabati millat kelajagiga munosabatining ko'rsatkichi hisoblanadi. Tilga hurmat va ehtirom milliy o'zlikni saqlash hamda milliy taraqqiyotni ta'minlashning muhim shartidir.

Xulosa

Til va tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ijtimoiy-ma'naviy hodisalar hisoblanadi. Til insonning fikrlash jarayonini shakllantiradi, tafakkur esa tilning

mazmuniy boyishini ta'minlaydi. Milliy tilning rivojlanishi milliy tafakkurning yuksalishiga, milliy tafakkurning taraqqiyoti esa millatning intellektual va ma'naviy salohiyatining oshishiga xizmat qiladi.

Globalashuv sharoitida milliy tillarni asrash va rivojlantirish, ularning raqamli muhitdagi imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim va ilm-fan sohalaridagi mavqeini mustahkamlash muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Millat kelajagi uchun mas'uliyat avvalo tilga bo'lgan munosabatdan boshlanadi. Shu bois milliy tilni asrash, boyitish va uning nufuzini oshirish har bir jamiyatning strategik vazifasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vigotskiy L.S. Mishlenie i rech. – Moskva: Labirint, 1999.
2. Gumboldt V. fon. Izbrannie trudi po yazikoznaniyu. – Moskva: Progress, 1984.
3. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2012.
4. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Toshkent: Fan, 2006.
5. Mahmudov N. Til. – Toshkent: Tafakkur, 2011.
6. Chomskiy N. Yazik i mishlenie. – Moskva: Izdatelstvo MGU, 1972.
7. Crystal D. Language Death. – Cambridge University Press, 2000.
8. Sapir E. Language: An Introduction to the Study of Speech. – New York, 1921.
9. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni.
10. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.